

פרשת יתרו: האם מותר לפתוח בקבוק מיץ ענבים בשבת

בס"ד

פתיחה

בפרשה נגלה הקב"ה אל בני ישראל במעמד הר סיני, ומוסר להם את עשרת הדיברות, והנימוק שנמסר למשה למעמד הוא: "בעבור ישמע העם בדברי עמך, וגם בך יאמינו לעולם". נחלקו הפרשנים בביאור הפסוק ובמטרת ההתגלות:

א. **האבן עזרא** (יט, ט) כתב, שלמרות קריעת ים סוף והניסים במצרים - לא כל העם האמינו שישנה נבואה, ומטרת ההתגלות הייתה לגרום לכך שיאמינו בנבואה בצורה מוחלטת. הוא טען, שכאשר הייתה ההתגלות בקריעת ים סוף וכתוב 'ויאמינו בה' ומשה עבדו, הכוונה הייתה רק לחלק מעם ישראל ולא כולו.

ב. **הרמב"ן** (שם) חלק על דבריו וסבר, שמעולם עם ישראל לא פקפק בנבואה, דבר שהיה ברור ומסור לו כבר מאבותיו. הסיבה שהיה צורך במעמד הר סיני היא, שיש עניין שעם ישראל יחוזה את הנבואה באופן אישי, וכך יוכלו להאמין בקב"ה ללא תיווך של משה. היתרון בכך, שגם אם יבוא נביא אחר וינסה להכחיש את נבואתו של משה - לא יאמינו לו לאחר שראו בעיניהם.

אחת מהדיברות אותן שמע עם ישראל במעמד הר סיני היא, זכור את יום השבת לקודשו. בעקבות כך נעסוק השבוע בשתי שאלות הקשורות להלכות שבת, האם מותר לפתוח בקבוקים בשבת, והאם מותר לפתוח קופסת שימורים.

1. בניין וסתירה בכלים

האם מותר לפתוח בקבוקים בשבת? הגמרא במסכת שבת (עג ע"א) מונה את מלאכת בונה, כאחת משלושים ותשע מלאכות אותן אסור לעשות בשבת, ואת מלאכת סותר כמלאכה ההפוכה לה. אין מחלוקת בין הפוסקים, שאדם שבונה בניין או סותר אותו בשבת עובר על איסור דאורייתא. נחלקו הראשונים בשאלה האם יש בניין וסתירה בכלים, כאשר כל שיטה צריכה ליישב מספר גמרות:

מצד אחד הגמרא במסכת שבת (קכב ע"ב) כותבת, שאין בניין וסתירה בכלים, והסיבה שאסור להחזיר דלת של ארון שנפל, היא לא בגלל האיסור לבנות כלי, אלא מחשש שמא יתקע את הדלת בכח ויעבור על איסור מכה בפטיש. כמו כן, בפשטות כך עולה מגמרא נוספת (שבת קמו ע"א) הכותבת שאין איסור לשבור חבית בשבת כדי להוציא את האוכל שבה, כיוון שאין סתירה בכלים.

מצד שני גמרא נוספת במסכת שבת (קב ע"א) כותבת, שאסור להכניס מקל לתוך הברזל של המעדר, כיוון שבכך בונים כלי - מוכח שיש בניין בכלים. כמו כן, הגמרא בעירובין (שם) כותבת שאסור לשבור מגדל בשבת, כיוון שיש בכך איסור סותר.

מחלוקת הראשונים

א. **התוספות** (עירובין לד ע"ב ד"ה ואמאי) הניחו שיש בניין וסתירה בכלים. את דברי הגמרא הכותבת בפירוש שאין בניין וסתירה בכלים תירצו, שהכוונה לכלים שהתפרקו בשבת וקל להרכיבם בחזרה, שאז זה לא נחשב בניין, אבל בשאר כלים יש בניין.

את הגמרא בשבת (קמו ע"א) הכותבת שמותר לשבור חבית בשבת, כדי להוציא ממנה את האוכל ואין בכך איסור סותר תירצו, שהכוונה לחבית שהיא 'מוסתקי', דהיינו חבית רעועה העשויה מחרסים שהדביקו אותם מחדש וכפי שכותבת הגמרא בביצה (לג ע"ב), אבל בכלי שלם - יש איסור סתירה. כדבריהם נקטו להלכה גם **הרא"ש** (ג, ה) **והטור** (שיד).

ב. **הרשב"א** (שם ד"ה ואף) **והריטב"א** (שם) חלקו על התוספות, וסברו שאין בניין וסתירה בכלים, ומשום כך מותר לשבור אפילו חבית שלמה כדי להוציא את האוכל שבה. הם לא קיבלו את תירוץ התוספות שמדובר במוסתקי בעקבות הגמרא בביצה, כיוון שטענו שהגמרא דנה שם בשיטת רבי אליעזר, אבל חכמים חולקים על דבריו ודיברו בחבית שלמה והלכה כמותם.

את דברי הגמרא בעירובין הכותבת שאסור לשבור מגדל בשבת ויש בכך איסור סותר, דבר שקשה לשיטתם כי אין בניין וסתירה בכלים תירצו, שמכיוון שהמגדל מאוד גדול, הוא כבר לא נחשב כלי אלא אוהל, ואוהל אסור לסתור בשבת וכמו כל בניין שאסור בסתירה. אכן, אם היה מדובר במגדל קטן - מותר היה לשבורו כדין כלי (בתנאי ששבורים אותו כדי להוציא את האוכל, ועיין בריטב"א).

יש להוסיף, שגם לשיטתם שמותר לשבור חבית שלימה כיוון שאין בניין וסתירה בכלים, מכל מקום אסור לעשות פתח יפה לחבית כאשר פותחים אותה, כיוון שאז עוברים על איסור מתקן כלי. כמו כן, אם מדובר בכלי שמחובר לקרקע או לקיר (כמו כספת), זה כבר לא נחשב כלי אלא חלק מבניין, ויהיה אסור לסותרו ככל בניין שאסור לסותרו.

להלכה

א. להלכה פסק **השולחן ערוך** (שיד, א) כדעת התוספות, דהיינו שמותר לפתוח כלי של אוכל בשבת אך ורק כאשר הוא נחשב מוסתקי כיוון שבכלי רגיל יש סתירה. **הרמ"א** הוסיף, שאם מדובר בכלי גדול מארבעים סאה דינו כאוהל ולא ככלי, ויהיה אסור לסותרו גם אם מדובר במוסתקי, וכן פסקו **שולחן ערוך הרב** (שם) **והחיי אדם** (מד, ג), ובלשון השולחן ערוך והרמ"א:

"אין בנין וסתירה בכלים. והני מילי (= ומדובר) שאינו בניין ממש, כגון חבית שנשברה ודיבק שבריה בזפת, שיכול לשברה ליקח מה שבתוכה. ובלבד שלא יכוון לנקבה נקב יפה שיהיה לה לפתח, דאם כן הוה ליה מתקן מנא (= כלי), אבל אם היא שלמה, אסור לשבורה אפילו בעניין שאינו עושה כלי."

ב. **הגר"א** חלק על השולחן ערוך, ופסק להלכה כדעת הרשב"א והריטב"א, שמותר לפתוח גם כלי שלם בשבת, וגם **ערוך השולחן** (שיד, ח) כתב שאפשר לסמוך על דבריהם בשעת הדחק. עוד יש להוסיף, **שהרב עובדיה** (הליכות עולם ד, רמז) כתב, שהשולחן ערוך פסק כדעת התוספות כיוון שלא ראה את כל הראשונים שפוסקים כרשב"א, אבל אם היה רואה - היה נוקט להלכה להקל.

קופסאות שימורים

בעקבות המחלוקת שראינו לעיל, דנו האחרונים בשאלה האם מותר לפתוח קופסאות שימורים בשבת. לדעת הגר"א והרב עובדיה, שמתירים לפתוח אפילו כלים שלמים בשבת - אין שאלה בדבר ובוודאי מותר. דנו האחרונים מה הדין לשולחן ערוך והרמ"א:

א. רוב הפוסקים, וביניהם **המנחת יצחק** (ד, פב), **הרב אליהו** (קול צופי"ך 291) **והרב עובדיה** (הליכות עולם שם), חלקו על הציץ אליעזר וסברו, שדין קופסאות שימורים כדין מוסתקי - שכפי שראינו גם לדעת השולחן ערוך מותר לפותחם בשבת ממש. בטעם הדבר נימקו, שכיוון שכיום רגילים מיד לאחר השימוש לזרוק את הקופסה, זאת נחשבת קופסה רעועה וגרועה (ועיין אור לציון א, כד).

ב. **הציץ אליעזר** (ו, לה) טען שדינים ככלי שלם, שלדעת השולחן ערוך אסור לפתחו בשבת. משום כך נקט, שאם אפשר היה לפתוח את הקופסה לפני שבת ולא פתחו - אסור לפתחה בשבת. רק במקרה ולא ידעו שיצטרכו אותה ועכשיו יש צורך גדול, אפשר לסמוך על דעת הפוסקים שראינו לעיל, שכתבו שניתן להקל כשאר הראשונים בשעת הדחק ולפתוח אפילו כלי שלם.

גם **החזון איש** סבר שיש לאסור פתיחת קופסאות שימורים, אבל לא דווקא בגלל טעמו של הציץ אליעזר שמדובר בכלי שלם וההלכה כדעת השולחן ערוך שאסר, אלא בגלל סוגיה נוספת של 'מתקן כלי', סוגיה שמשליכה גם על פתיחת בקבוקים בשבת.

2. מתקן כלי

מלאכה נוספת מל"ט אבות מלאכה היא מלאכת מכה בפטיש, שעניינה הכשרת כלי לשימוש. לדוגמא, הגמרא בשבת (מח ע"א) פוסקת, שאסור לפתוח בחולצה פתח שמאפשר את הכנסת הראש, כיוון שאז החולצה מוכנה ללבישה. כמו כן, כפי שראינו לעיל, אפילו במוסותקי אסור לעשות פתח יפה, כיוון שבעשיית פתח יפה עוברים על מלאכת מכה בפטיש (ועיין שו"ת מנחת אשר א, ל).

א. בעקבות כך נקט **החזון איש** (נא, יא), שיש איסור לפתוח קופסאות שימורים. הוא טען, שעד עכשיו הקופסא הייתה סגורה ורק החזיקה את האוכל הנוכחי, בעקבות הפתח היא נהייתה ראויה לשימוש שוב, ויש בכך איסור של מכה בפטיש. גם בבבבוקי מיץ, שקיות אוכל וכדומה נאסרים בפתיחה לשיטתו מאותו הטעם, וכך הביא את דבריו בספר **שמירת שבת כהלכתה** (ט, ג):

"גם קופסאות ושקיות אשר בדרך כלל אין רגילים להשתמש בהן שימוש חוזר אחרי פתיחתן והוצאת תכולתן, אין לפותחן בשבת וביום טוב, מכיוון שקיימת אפשרות לשמור בהן את התכולה עם פתיחתן. ולכן אין לפתוח קופסאות שימורים, קופסת קרטון המכילה משקים, חבילת מצות, שקית נייר שסגורה על ידי הדבקה (כגון שקיות סוכר) וכדומה (ועיין הערה א')."

ב. הפוסקים שראינו לעיל חלקו על החזון איש וסברו, שאין בפתיחת הקופסא איסור עשיית כלי. בטעם הדבר נתנו מספר טעמים: יש שכתבו, שאין זה נכון שבפתיחת הקופסא היא נעשית כלי, שהרי כבר לפני כן היא מחזיקה את האוכל ויש בה שימוש משמעותי. עוד יש שהוסיפו, שמטרת הכלי רק להחזיק את האוכל לזמן קצר, ואין זה נחשב עשיית כלי.

למסקנה אם כן, רוב הפוסקים סוברים שאין בפתיחת קופסאות שימורים בשבת לא איסור סותר, ולא איסור בניית כלי. מכל מקום, ראוי לפתוח במידה ואפשר את קופסאות השימורים לפני שבת, לחשוש לדעת הציץ אליעזר שיש איסור סותר בפתיחה, ולדעת החזון איש שיש בפתיחה איסור עשיית כלי. אם בכל זאת פתחו בשבת - עדיף לרוקן את האוכל מהקופסא לכלי אחר.

פתיחת בקבוקים

אם כן כפי שראינו, החזון איש אסר לפתוח בקבוקים ושקיות אוכל בשבת בגלל שבפתיחה מכשרים את הכלי לשימוש. פוסקים נוספים סברו שאסור לפתוח בקבוקים בשבת, אך לא בגלל שמכשרים את הכלי לשימוש, אלא שיוצרים פקק, כלומר עד עכשיו הפקק רק סתם את הבקבוק, ולאחר הפתיחה אפשר להשתמש בו לפתיחה וסגירה מחודשת, וכפי שנראה מיד:

א. **הגרש"ז אויערבך** (מובא בשמירת שבת כהלכתה ט, יח) סבר, שיש לחלק בין בבבבוקי מיץ ענבים שבפתיחתם יש איסור דאורייתא של מכה בפטיש, לבבבוקי קולה וכדומה שמותר לפתוח אותם לכתחילה. בטעם החילוק כתב, שבבבבוקי קולה הפקק נעשה עוד לפני שהוא מולבש על צוואר הבקבוק, ובסגירה רק מלבישים אותו עליו, ולכן כאשר פותחים את הפקק לא יוצרים אותו.

לעומת זאת בבבבוקי מיץ ענבים, דוחפים בכוח את המתכת על צוואר הבקבוק, כך שלפני פתיחת הבקבוק לא היה פקק והוא נעשה פקק רק כאשר פותחים את הבקבוק, ולכן יש בכך איסור, ובלשון **השמירת שבת כהלכתה**:

"אסור לפתוח לראשונה את מכסה הפח מבבבוק אשר עם פתיחתו הופך המכסה לכלי ראוי לשימוש כפקק הברגה, כגון מכסה המצוי על גבי בבבוקי יין. פקק הברגה עשוי מפלאסטיק, אשר קודם חיבורו לבבבוק היתה לו צורת פקק מושלם, מותר לפותחו בשבת גם אם חלקו התחתון נפרד ממנו עם פתיחתו."

ב. **הרב אשר וייס** (שיעור בקול הלשון) בדעה המחמירה ביותר חלק וסבר, שאין חילוק בין סוגי הפקקים, ופתיחה של כל בבבוק שהוא בשבת מהווה איסור דאורייתא. לטענתו פתיחת הבבבוק דומה לדין פתיחת חלוק הצוואר המופיע בגמרא במכות (ג ע"ב) על פי פירושם של **רבינו תם** (מובא בריטב"א ד"ה והנכון) ו**הריטב"א** (שם).

הגמרא על פי ביאורם כותבת, שכאשר היו שולחים בגד לכביסה, היו סוגרים פתח מסוים בבגד בחוט, ופתיחתו בשבת מהווה איסור חטאת של מכה בפטיש. רואים מגמרא זו, שגם פתח שהיה פתוח, אם סגרו אותו בחזרה פתיחתו מחדש מהווה איסור דאורייתא. משום כך, אין זה משנה אם הפקק נוצר לפני הפתיחה, לאחר מכן מצמידים אותו לטבעת שנמצאת על צוואר הבקבוק.

כיצד הגרש"ז שהתיר בבבבוקי פלסטיק יתמודד עם טענתו? הוא טען, שבגלל שהטבעת המהדקת את הפקק רעועה, ורק נועדה לסימון שלא פתחו את הבקבוק - אין זה נחשב חיבור משמעותי שאוסר את הפתיחה. אמנם יש להוסיף, שגם לשיטתו, אם הטבעת מוצמדת לפקק בצורה שכמעט ואין הפרדה ביניהם (וכרבים מהפקקים בזמן הזה) - אסור לפתוח את הבקבוק בשבת.

ג. הדעה המקילה ביותר, היא דעתם של **הציץ אליעזר** (יד, מה) ו**הרב עובדיה** (יחזוהו דעת ב, מב) שסברו, שאפשר לפתוח את כל סוגי הבבבוקים. הם סברו שעוד לפני ששמו את פקק המתכת על צוואר הבקבוק, הוא כבר נחשב פקק כיוון שכך יעודו, גם אם בפועל כרגע הוא לא משמש לכך. לכן כאשר פותחים את הבקבוק לא נוצר פקק חדש, ולא עוברים על איסור בונה.

עוד הוסיפו את דברי **המגיד משנה** (שבת יב, ב) שסבר, שלמרות שאסור לגרור ספסל אם בוודאי תחרש הקרקע, גם אם אין כוונת הגורר לחרוש, בעשיית כלי יש דין מיוחד, וכאשר לא מתכוונים לעשות כלי, גם אם בוודאי יוצר כלי - אין בכך איסור. לכן בפתיחת בבבוק, שלטענתם אין עניין בפקק אלא רק במשקה שבתוכו, אין בכך איסור.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שעוד אנשים יקראו...

¹ הגרש"ז אויערבך הציע שינקבו חור בקופסא, ואז כאשר פותחים אותה זה לא נחשב עשיית כלי, שהרי כלי איננו שבור (וצריך לעשות חור מספיק גדול, כדי שהפתח יהיה משמעותי). אמנם, תירוץ זה לא פשוט, כיוון שבפשוט מדובר באיסור דרבנן של מקלקל.

² מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com